

Ilija M. PETROVIĆ, Lord Bajron kod Jugoslovena, Beograd–Požarevac 1989.

Koncem prošle godine Institut za književnost i umetnost iz Beograda te Centar za kulturu iz Požarevca objavili su novo, cjelovito izdanje studije "Lord Bajron kod Jugoslovena" srpskog književnika, kritičara i publiciste Ilije M. Petrovića (1895–1942).

Radi se zapravo o djelu čiji je prvi dio bio objavljen kao posebna knjiga prije gotovo šezdeset godina, točnije 1931, da bi potom ostatak tog obimnog rada nestao. Navodno je, međutim, izgubljeni dio rada pronađen, što je bio poticaj za tiskanje Petrovićeve teksta kao zaokružene cjeline, čime se on uvrstio među najopsežnije komparativističke studije u nas. Ovdje valja napomenuti da je kod ponovnog tiskanja Petrovićeve monografije izostavljen iz prvog izdanja prvi dio – Uvod i poglavlje "Bajron i Bajronizam" – koji od ukupno 200 stranica prve verzije teksta obuhvaća više od 120. Priređivači prošlogodišnjeg izdanja držali su da je materijal iz prvog dijela nepotrebno objavljavati u novoj knjizi jer ga je – napisanog suvremenije i manje impresionistički – moguće naći u brojnim studijama drugih autora.

Tako se tekst Ilije M. Petrovića koji se nalazi u prošlogodišnjem, novom izdanju sastoji od odlomka /Drugi deo, str. 125–200/ studije "Lord Bajron kod Jugoslovena. Prva knjiga" (Požarevac, 1931) i rukopisnog drugog dijela rada. Zajedno, oni čine tematsku i organsku cjelinu koja se u ovom obliku pojavljuje po prvi put.

Iz "historijata" ove studije može se spomenuti i podatak da ju je autor pisao kao doktorsku disertaciju koju ovlaštenu s tadašnjeg beogradskog sveučilišta nisu prihvatili za obranu sudeći, navodno, da ona ne udovoljava zahtjevima znanstvenog rada te kategorije.

Usprkos tomu, priređivači Petrovićevog teksta upozoravaju da je on poticajan količinom informacija i podataka komunikacijskih i estetskih vrijednosti koje "(...) književnu svijest jugoslavenskih naroda još potpunije uključuju u evropski kulturni obzor nego što se to može sagledati poznavajući tek parcijalne manifestacije južnoslavenskog bajronizma, na koje svaki proučavalac tih književnosti tu i tamo nailazi" (dr. Ivo Vidan).

U svom istraživanju byronizma odnosno recepcije Byrona u nas Petrović je obuhvatio razdoblje od 1831. do 1924. godine, mada je prisutnost byronizma kao poetičko–estetičkog fenomena u evropskoj literaturi bila najizrazitija u razdoblju od 1820. do 1840. Spomenute 1831. godine, dakle tek sedam godina po Byronovoj smrti, javljaju se kod nas prvi prijevodi njegovih pjesama iako je, dakako, među onodobnim kulturnim radnicima i piscima – posebno Slovencima i

Hrvatima – bilo i onih koji su djela ovog engleskog romantičara poznavali prije te godine, pa ih štoviše čitali u originalu.

Valja napomenuti kako je Ilija M. Petrović dijelio ondašnju vladajuću koncepciju o Jugoslavenima kao jednom troplemenskom narodu te stoga u svojim generalizacijama nijednu nacionalnu povijest nije izdvajao u njenom posebnom identitetu: on dakle nije pisao o nacionalnim književnim tradicijama već o pojedinim piscima odnosno vremenskim isječcima u kojima oni stvaraju.

Petrović zapaža specifičnost prisutnosti Byrona u našoj sredini: ona se temelji na shvaćanju Byrona–pjesnika i Byrona–čovjeka kao idola malih i potčinjenih naroda, jer se za slobodu jednog takvog – grčkog naroda – Byron borio i izgubio život. (Dapače, on je – uglavnom iz ovog razloga – bio čak jedini predstavnik engleskog romantizma koji je među ilircima stekao veliku popularnost, op. p.) No, pored spomenutog, razlog velikoj omiljenosti Georga Gordona u Istočnoj Evropi bile su i orijentalne teme njegovih pjesničkih pripovjesti. Jer dok su za Zapadnu Evropu ove pripovjesti predstavljale tek romantičnu egzotiku, za našu su čitalačku publiku one bile ilustracija povijesne zbilje, što će konačno imati za posljedicu odražavanje nekih byronskih motiva u našoj hajdučko–turskoj noveli.

U svojoj se monografiji Ilija M. Petrović dotiče svih aspekata Byronove prisutnosti kod Južnih Slavena: on piše o životu samog engleskog pjesnika, o prijevodima njegovih djela na južnoslavenske jezike, o Byronovom utjecaju na izvorne tekstove naših pisaca, o kritičkim reakcijama i ocjenama, pa i o preradbama te kazališnim izvedbama njegovih djela u nas.

Povlačeći paralele između Byronovih djela i radova naših pisaca, Petrović navodi primjere iz niza tekstova naših autora – od Demetra, Radičevića, Kukuljevića, Kazalia i Njegoša, pa do Đure Jakšića, Stjepana Miletića, Matoša i drugih. Pri tome autor monografije razlikuje tri razdoblja romantizma kod Južnih Slavena i piše o recepciji Byrona u svakom od njih.

U prvom razdoblju, od 1840. do 1855, stvaraju u nas pisci poput Radičevića, Vraza i Prešerna. U ovom razdoblju autor studije opaža na primjer utjecaj Byronovog velikog satiričkog spjeva "Don Juan" na stvaralaštvo Branka Radičevića.

Nadalje, u drugom periodu, od 1855. do 1880, Petrović ističe Đuru Jakšića, pisca koji se po autorovom sudu, od svih naših romantičara najviše približio byronskom arhetipu, te Franju Markovića – pasivnu i kontemplativnu prirodu – koji je u svom književnom radu od Byrona preuzeo fatalističko shvaćanje svijeta. Po Petrovićevom mišljenju, tri istaknuta južnoslavenska pisca ovog razdoblja – Jovan Jovanović–Zmaj, Laza Kostić i August Senoa, usprkos svojim mogućnostima i utjecaju, nisu znatnije pridonijeli primjeni načela Byronove škole u nas.

U trećoj, posljednjoj generaciji južnoslavenskih romantičara nema, prema Petroviću, ni približno toliko plodnih i kvalitetnih pisaca kao što ih je bilo u prve dvije – a tako ni onih koji su se svojim stvaralaštvom približili engleskom uzoru. Pa ipak, Petrović ovdje spominje Stjepana Miletića kao prevodioca nekih Byronovih djela. Miletić je tako, između ostalog, preveo "Manfreda" – pozornici inače teško prilagodljiv Byronov komad – te kao intendant postavio to djelo na scenu Hrvatskog zemaljskog kazališta u Zagrebu 1896. godine.

Kada piše o byronizmu 20. stoljeća u nas, Petrović ističe Matoša kao posljednjeg svećenika Byronovog kulta u Južnih Slavena: taj pisac, doduše, Byrona nije oponašao u vlastitom književnom stvaralaštvu, ali je zato otvoreno pokazivao oduševljenje njegovim pjesništvom i osobnošću.

Vrijedan dio Petrovićeve monografije predstavljaju latinična i ćirilčna bibliografija tekstova vezanih za Byrona, kao i dva spiska južnoslavenskih prijevoda iz Byronove poezije: prvi spisak kronološki je složen prema godini objavljivanja prevedenih pjesama, dok je drugi složen prema njihovim naslovima. Ovdje treba primijetiti kako je Ilija M. Petrović ocijenio da u prijevodima Byrona na hrvatski i srpski jezik nije u 19. stoljeću dosegnuta visoka razina. Petrović pri tome kao mjerilo vrednovanja prevedenja ne uzima književnost samog prijevoda kao samostalnog teksta, već stupanj doslovnosti ili odstupanja značenja u odnosu na izvorni tekst.

Međutim, moguće je uočiti da je usprkos vrijednosti i bogatstvu činjenica koje iznosi Petrović nedovoljno sistematičan: činjenice ne razvrstava pregledno već ih često nudi izolirane i "anegdoticne" (Vidan), a na taj način izložene informacije ne pružaju uvid ni u obrazovno-kulturnu razinu sredine u kojoj je primijećen značajan utjecaj odnosno recepcija Byrona, niti pak omogućavaju predodžbu o književnom kontekstu unutar kojeg se u nas vrši recepcija Byronovog stvaralaštva.

Pored spomenutog, prisutni su još neki nedostaci u Petrovićevoj studiji. Čini se tako da se autor recepcijom Byrona u Slovenaca nije bavio onoliko koliko bi to objektivno bilo potrebno. Autor monografije također ne spominje neka imena koja su nezaobilazna u sagledavanju prijema Byronovog djela u nas. Petrović na primjer ne spominje Milivoja Šrepela i njegovu studiju "Lord Byron" koja je zapravo prvi sustavni književnokritički rad o Byronu, a time i početak akademskog pristupa ovom engleskom pjesniku u Hrvatskoj. (Spomenuta studija objavljena je 1891. kao poglavlje u knjizi "Pjesnički prvaci u prvoj polovini XIX vieka" koja čini prvi svezak edicije "Slike iz svjetske književnosti" što ju je navedene godine pokrenula Matica hrvatska.) Petrović također nije spomenuo ni Ivana Mažuranića i srodnosti između njegovog djela "Smrt Smail-age Čengića" i Byronovih povijesnih pjesničkih pripovjesti, na što je u svojoj glasovitoj studiji o Mažuraniću ukazao Antun Barac.

No i pored nekih nedostataka, Petrovićevo djelo predstavlja jednu od najopsežnijih studija o recepciji stvaralaštva nekog stranog pisca u jugoslavenskoj kulturnoj sredini. Ona štoviše dobija na važnosti i time što obrađuje znanstvenu temu od prvorazrednog značaja: studija govori o byronizmu – jednom od najrasprostranjenijih fenomena u prošlostoljetnoj evropskoj književnosti.

Stoga Petrovićeva knjiga "Lord Bajron kod Jugoslovena" ne zaslužuje da u našoj književnoj javnosti ostane nezapažena kao što je uostalom ostala gotovo neobilježena dvjestota obljetnica Byronova rođenja (1988).

Helena PERIČIĆ-JAKOVLJEVIĆ